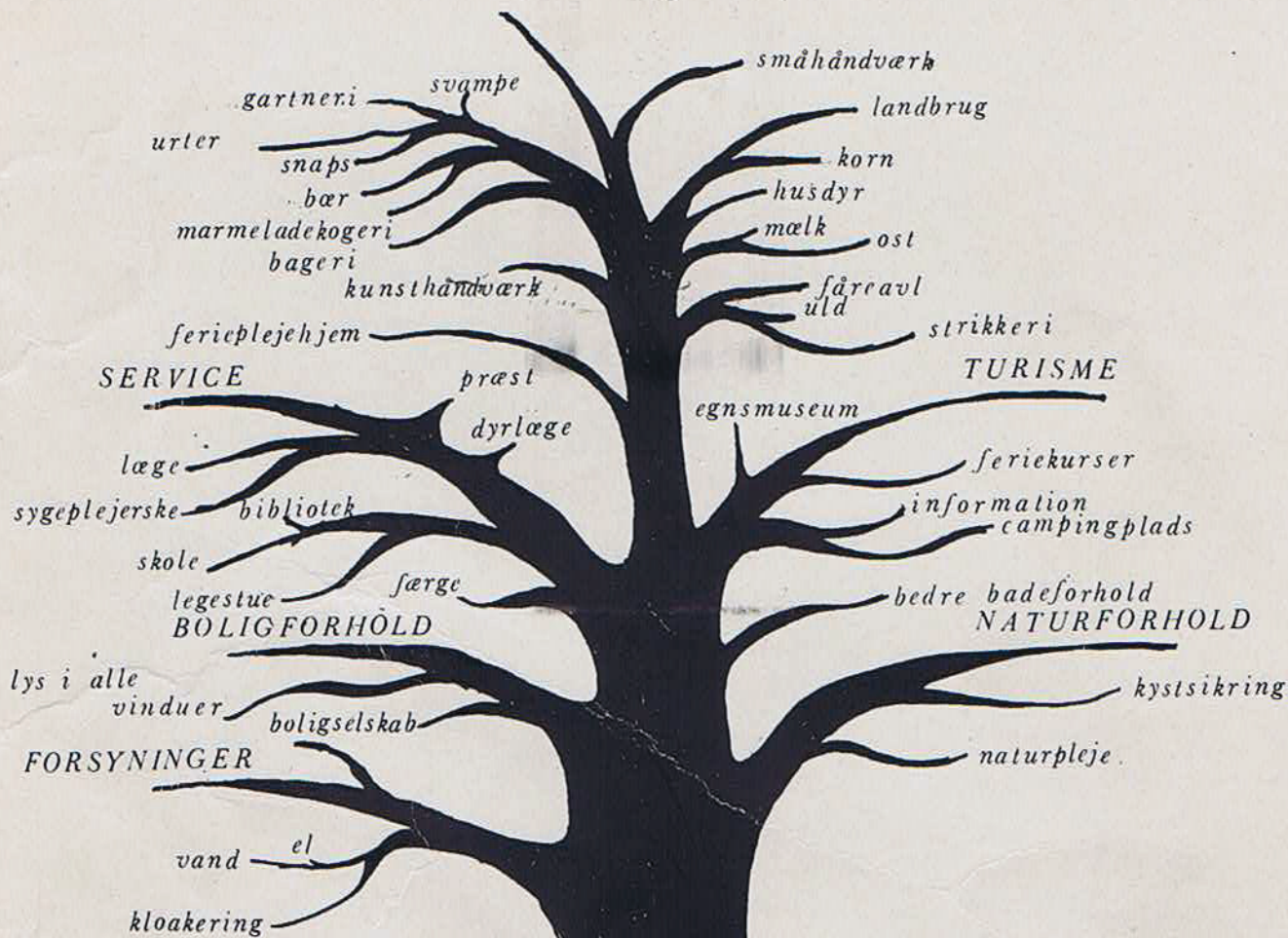

ERHVERV

**ENDELAVE
SOM LEVEDYGTIGT HELÅRSSAMFUND**

INDHOLD

Indledning med deltagernavne	1
Endelave i 1990	
a) prognose	3
b) vision	5
Rapport over arbejdet i studiekredsen	
a) erhverv	8
b) boliger	10
c) offentlig service	11
d) turisme	12
e) tekniske forsyninger	12
f) naturforhold	13
Afslutning.	15

INDLEDNING

I vinteren 82-83 har der under Endelave Beboerforenings regi været afholdt en §6-studiekreds, der gennem cirka 15 aftener har drøftet Endelaves forhold nu og fremover. Til studiekredsen har været tilmeldt 43, og mødeprocenten har været meget høj.

Studiekredsen har været ledet af Maj Scharff og Poul Erik Jensen, og følgende har deltaget:

Gdr. Hans Hoe
Husmoder Tove Hoe
Gdr. Frede Petersen
Gdr. Henning Rasmussen
Husmoder Dørthe Olsen
Gdr. Ejnar Skipper
Gdr. Peter Rasmussen
Husmoder Tinne Petersen
Gdr. Herman Knudsen
Husmoder Karen M. Knudsen
Husmoder Karen Jensen
Bibliotekar Kamma Rossen
Husmoder Jette Blume
Gæstgiverske Kis Jeppesen
Sognefoged Harald Hansen
Sølvsmed Allan Scharff
Lærling Morten Svendsen
Gdr. Jørgen Knudsen
Fhv. skoleinsp. Marie L. Ganderup

Mejeribest. Karl Zachø
Dyrlæge Mads Jørgen Kallesøe
Husmoder Jonna Højbjerg
Graver Niels Winther
Husmoder Michala Winther
Lærer Lotte Krogh
Gdr. Karl Ivar Tang
Sognepræst Knud E. Lægsgård
Lærer Britt Lægsgård
Gdr. Lars Knudsen
Lærer Ole Krogh
Skoleelev Vibeke Krogh
Skoleelev Dørthe Krogh
Gdr. Hans Henriksen
Husmoder Hanne Henriksen
Speditør Wolfgang Classen
Husmoder Dittha Classen
Matros Hartvig Henriksen
Husmoder Erna Henriksen
Bibliotekar Ellen Zederkoff
Organist Vera Swanborg
Gdr. Frede Lassen
Stud. psyk. Ann Britt Jensen

Tanken om studiekredsen opstod efter fremkomsten af kommunens debatoplæg vedrørende den kommende kommuneplan, og efter at der i slutningen af okt. 82 blev afholdt et borgermøde på Endelave. Heri deltog politikere og teknikere fra Horsens Kommune. Desuden et virkelig stort antal af øens beboere.

En studiekreds på Endelave om Endelave som et levedygtigt helårssamfund, om forholdene på Endelave nu og fremover kunne nok lyde som lidt af et ambitiøst projekt.

Det var derfor også med en vis spænding, at studiekredslederne og formentlig også en stor del af deltagerne mødte frem de første aftener.

For det var jo et emne med indbygget "sprængstof".

Kunne det føre til noget, ja kunne det i det hele taget gå med så mange forskellige meninger og indstillinger.

Det kunne det. Så absolut endda!

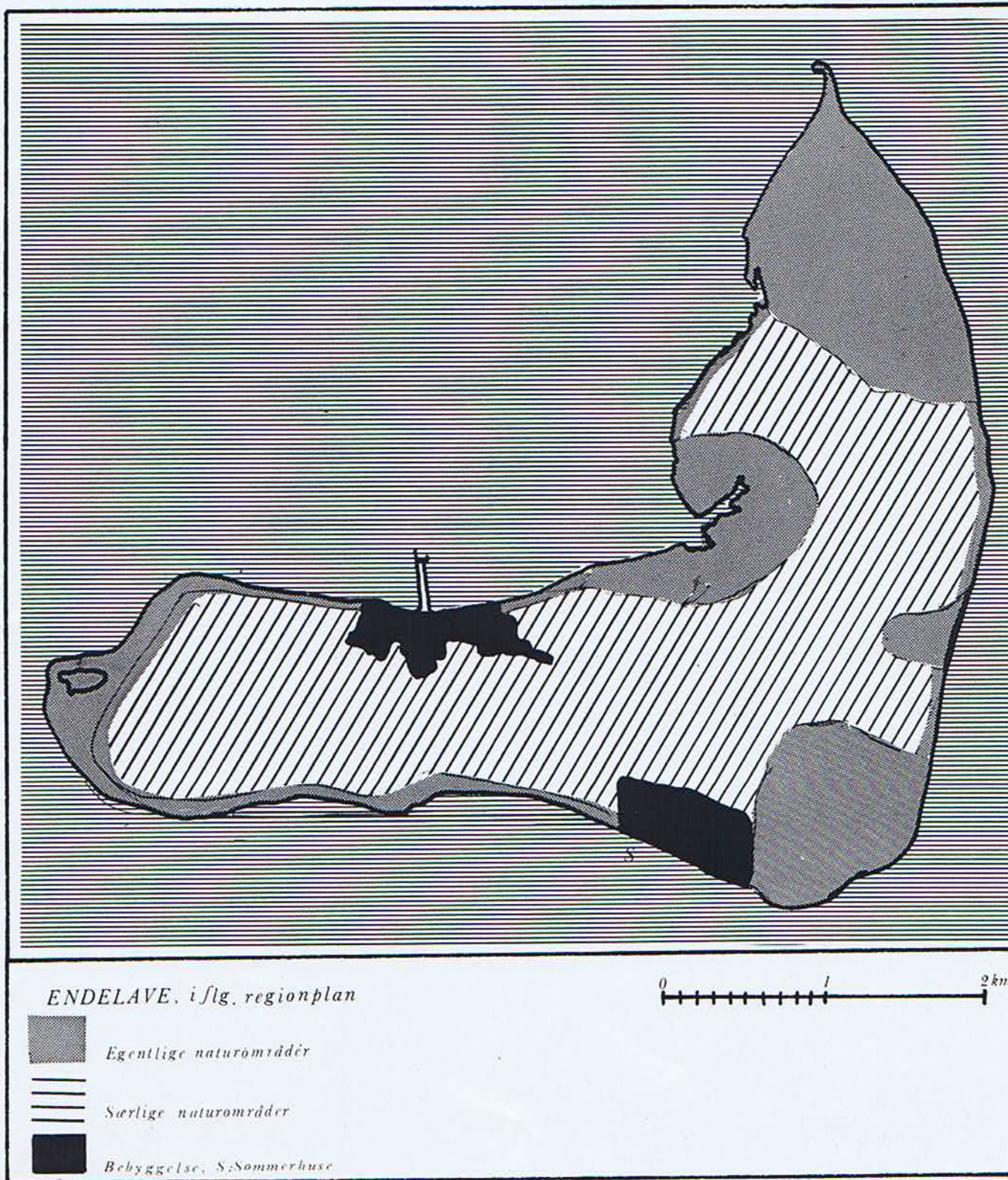
For selv om deltagerne var en "broget" forsamling af unge og ældre, af "indfødte" og "aflandskram", så blev det hurtigt klart, at man tilfælles havde bekymring, omsorg og interesse for Endelaves fremtid.

Alle har deltaget med iver og lyst og har kunnet inspirere hinanden. Nogle har sagt mere end andre, og sådan vil det altid være, men her som i livets andre forhold tæller kvalitet og kvantitet ikke ens.

Der har naturligvis ikke været fuld enighed om hvert eneste punkt - heldigvis for det - men debatten har altid været ført seriøst og på en sober måde, og også uden at personlige forhold blev inddraget i diskussionerne.

Denne rapport er resultatet af studiekredsens arbejde.

I regionplanen for Vejle amt er Endelave registreret som rekreativt område, idet ca. 2/3 af øen karakteriseres som "særlige naturområder", mens resten falder i kategorien "egentlige naturområder".

De særlige naturområder er højt prioriteret fredningsmæssigt, og den væsentlige del er og vil fortsat være jordbrugsmæssig udnyttet.

De egentlige naturområder er ikke under stadig jordbehandling og naturtilstanden skal fastholdes.

Om naturområderne hedder det, " de skal friholdes for bebyggelse og anlæg som ikke er lokalt nødvendige, og i dette omfang skal landskabstilpasningen prioriteres højt. Områdernes muligheder i rekreativ henseende som udflugtsområder skal søges udbygget."

Der er en lille landsby på øen, hvor der ifølge planen kan ske en mindre udvikling, ligesom der gives mulighed for en campingplads. Sommerhusområdet på øens sydspids er så godt som udbygget, og der kan ikke udlægges flere sommerhusgrunde.

Befolkningsprognoserne for øen:

1982: 199 indbyggere, heraf 87 arbejdende (28 er mellem 50 og 59 år)
70 er pensionister.

1996: 127 indbyggere, heraf 74 arbejdende (17 er mellem 50 og 59 år)
24 pensionister.

Konsekvenserne af disse oplysninger fra regionplan og befolkningsprognoser synes givne: at stadig flere helårshuse overgår til feriehuse i takt med, at antallet af fastboende falder. At øen udbygges turistmæssigt, mens service-niveauet nedsættes. At turismen måske en dag vil tegne øen, og de fastboende særlinge vil i sig selv udgøre en del af turistattraktionen.

Det er klart, at turismen vil tiltage i takt med den stadig stigende fritid, men turisme er jo så meget: nogle har behov for at ligge på ryggen i solen, mens andre har behov for at opleve noget mere. Arbejdsmarkedets stadig større specialisering gør, at flere og flere mennesker får brug for, hvad man med en forslidt vending kalder en "meningsfyldt fritid" - for at udvikle sig og forstå sammenhænge, mens de holder fri. Det beviser de høje deltagerantal på bl.s. højskolernes feriekurser og ølejre.

I denne sammenhæng udgør Danmarks småøer en stor ressource: her er naturen ikke udsat for samme pres fra forskellige interesser som f.eks. trafik og produktion udgør på fastlandet. Her er forureningen mindre og dyrelivet alt i alt rigere.

Der er stor forskel på at være feriegæst på en ø, der uden for sæsonen er uddød og så på at opleve et levedygtigt, anderledes samfund, hvor sammenhængen generationerne imellem er bevaret, og hvor sammenhængen mellem natur og produkt er begribelig.

Mange mennesker har lyst til at leve i et sådant lokalsamfund, men er ofte afskåret derfra på grund af manglende arbejdsmuligheder. Det ved vi fra aviserne, og det udtrykkes i bl.a. Ø-sammenslutningens liste over folk, der gerne vil ud og bo på øerne.

At opretholde Endelave som levedygtigt helårssamfund kræver både politisk og privat vilje og handlekraft.

DET KUNNE BLIVE SÅ GODT, HVIS NOGLE GIK I GANG.

Min mormor har været på ferie i år, for første gang i de 7 år hun har boet på plejehjem her i Vejle. Og som det har gjort hende godt: - lo år yngre mindst.

Sammen med et par andre pensionister fra plejehjemmet besøgte hun amtets nye ferieplejehjem på øen Endelave uden for Horsens fjord.

Ialt var der 50 plejehjemsgæster fra amtets forskellige plejehjem på feriehjemmet, og hertil kommer de fastboende lo endelaveboere, der bor i en fløj for sig.

Feriehjemmet har åbent hele året rundt.

Det var i sig selv oplivende at møde nye mennesker og få anden mad. Men også den friske luft og hele det lille trivelige samfund har givet hende fornyet livsmåd: rytmen på øen er mindre forjaget end på fastlandet, der er altid tid til en sludder, selvom de godt 300 indbyggere har nok at lave hele tiden. En stor del beskæftiges ved landbruget. Der er mange køer, og mælken anvendes til ostefremstilling i det lille andelsmejeri. (osten er så god, at plejehjemmet i Vejle, nu har den på morgenbordet).

Andre arbejder i gartneriet. Det er også et andelsforetagende, der er startet inden for de sidste lo år. Gartneriet drives økologisk og i tilknytning til det er opført en vindmølle og et biogasanlæg.

Gennem sæsonen produceres der mange forskellige afgrøder, lige fra tidlige kartofler og porrer til julesalat, hindbær, nødder og krydderurter.

For nylig er der også indledt et forsøg med svampedyrkning. Flere af produkterne bliver på Endelave til videre forarbejdning. Bærrene anvendes i et lille marmeladekøgeri, og sammen med nødderne bruges en del af marmeladen i øens småkagebageri. Krydderurterne bruges til fremstilling af en bjesk (der nok også var medvirkende til mormors vellykkede besøg), og de indgår tillige som en vigtig del af den helt specielle krydderost, der er en slags smøreost. Overalt på øen er der frugttræer og de bruges til at lave cider af. Der er også mange bistader, både i haverne og rundt omkring i naturarealerne, og det bliver til en pæn portion honning i løbet af en sæson.

Flere af øboerne holder får og ligesom produkterne fra gartneriet så videreføres ulden også på øen. En del forarbejdes i et lille spinderi og farveri, hvorfra noget af garnet sælges - men meget af det bruges i strikkeriet. "Strikkeriet" foregår hos private, og navnlig pensionisterne er aktive med at strikke de mødder, der er tegnet af nogle af kunsthåndværkerne på øen.

En mindre del af ulden bruges på de spinde- og farvekurser, der hvert år har mange interesserede deltagere i alle aldre.

Ved siden af uldkurserne holdes der også tegnekurser, botanik- og økologiske gartnerkurser med gartneriet som udgangspunkt. Det er blevet til en hel turistattraktion, således at holde aktiv ferie på øen, der desforuden byder på sine naturoplevelser i de forskellige biotoper med et rigt dyre- og blomsterliv.

Efter at kystsikringen blev etableret på øst- og sydkysten har man dels opnået, at havet æder mindre af den frugtbare jord og dels at sandaflejringerne er blevet forøget, så også bade-strandene er blevet meget bedre.

For få år siden var der bare 16 børn i skolen og 5 mindre børn i den private legestue.

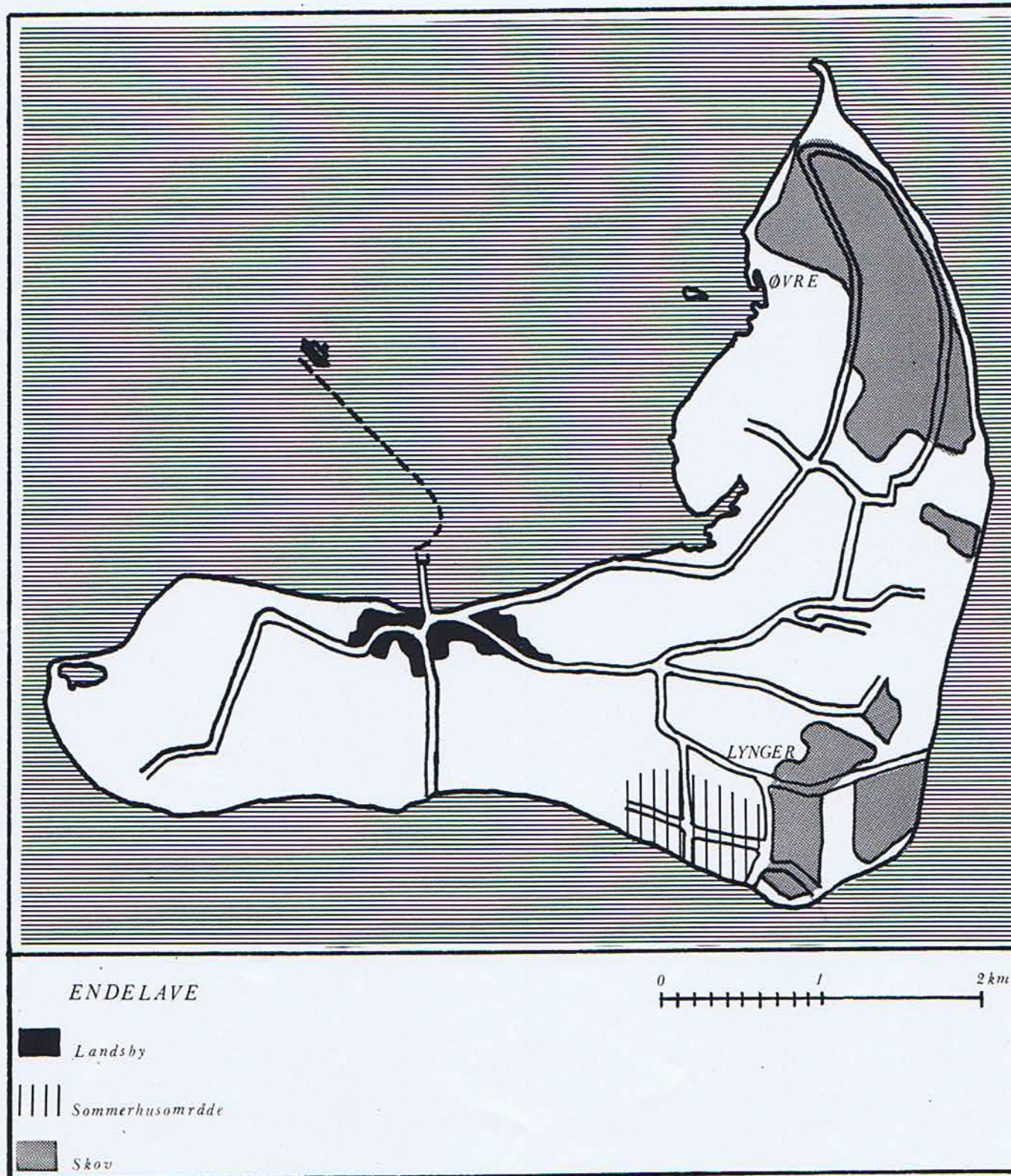
I dag er der 30 børn i skolen og 12 i legestuen. Skolen har 3 fastansatte lærere, og der er en børnehavepædagog til de mindre børn.

Øens serviceniveau i øvrigt er som på fastlandet med læge, sygeplejerske, præst, dyrlæge, forretninger, regelmæssig færgefart m.v.

Så det er ikke sært, at mange står i kø for at flytte derover.

Der er dog ikke ledige boliger p.t. på øen, mange af de helårshuse, der tidligere var sommerhuse er i dag beboet af fastboende, og kommunen har derfor taget initiativ til et arbejdsløshedsprojekt, hvor der skal bygges andelsboliger på Endelave.

RAPPORT OVER STUDIEKREDSSENS ARBEJDE

ERHVERV

Der var i studiekredsen fuld enighed om, at den stadige tilbagegang i Endelaves befolkningstal måtte bringes til ophør. Godt 500 indbyggere i 1930'erne mod de nutidige ca. 190 indbyggere er tal, der taler for sig selv. Og af dagens ca. 190 indbyggere er næsten 40% over 60 år. Altsammen tørre tal, der fortæller, at tilføres Endelave ikke nye erhvervsmuligheder, så ophører Endelave inden for en kortere årrække med at være et levedygtigt helårssamfund.

Med dette faktum som baggrund har 5 undergrupper over 2 aftener drøftet erhvervsmulighederne på Endelave.

Landbrug

Landbrug er så langt det vigtigste erhverv. Der er kreaturhold på de fleste af de 28 gårde, der er i drift, men det må med beklagelse konstateres, at 16 gårde står tomme - d.v.s. ubeboede på helårsbasis - idet jorden drives tillagt andre gårde.

Det var et udbredt ønske i studiekredsen, at sammenlægningen af landbrug ville ophøre, og at evt. ledige gårde ville blive genbeboet, gerne af en yngre landmandsfamilie.

Det skal understreges, at den samlede landbrugsproduktion ikke er gået tilbage, og at øens andelsmejeri, der fremstiller ost og smør, aftager al den mælk, der produceres.

En husbondafløserordning gør det muligt at sikre kontinuitet i driften af øens gårde.

Gartneri

Grupperne drøftede intenst andre/yderligere muligheder for anvendelse af jorden. Det blev påpeget, at Endelaves klima, som er meget lig Samsøs, burde kunne danne grundlag for dyrkning af tidlige kartofler, samt en lang række andre grøntsager. Også frugtbuske og krydderurter var velegnet. Grupperne var af den opfattelse, at dyrkning på økologisk basis burde forsøges, idet normal gartneridrift i konkurrence med store gartnerier på fastlandet nok ikke var rentabelt.

Det blev erkendt, at fragtproblemet for friske grøntsager kunne være en ulempe, og derfor burde der nok arbejdes videre med planer om at videreforarbejde så stor en del af produkterne som muligt på Endelave. Herved ville der også være en mulighed for beskæftigelse af flere.

Som eksempel nævntes: marmeladefabrikation, champignon, asparges, mosteri, tørrede krydderurter.

Det blev diskuteret, om der var vandingsmuligheder til et eller flere økologiske gartnerier, men det var et håb, at myndighederne ville give de fornødne vandindvindignstilladelser, hvis disse projekter kommer i gang.

Fåreavl

Også fåreavl blev stærkt drøftet. Specielt på Øvre og Lynger er der store områder, der ligger ubenyttet hen, og fåreavl med en følgeindustri af skind- og uldbearbejdning, kødspecialiteter ville være en god mulighed. Der håbes, at en eller flere lodsejere vil gå ind for tanken, så der vil være en arealmæssig mulighed herfor.

Også muligheden af fugleopdræt og evt. en gåsefarm drøftedes.

Plejehjem, rekreative- og feriepleiehjem

Alle grupper gik meget varmt ind for tanken om, at der oprettes et hjem, der kan udfylde ét eller flere af ovennævnte formål.

Der findes endog rigtig mange ældre på Endelave i dag, og selv om en glimrende hjemmehjælpsordning sørger godt for de ældre, der har hjælp behov, så er der situationer, hvor en plejehjemsplads er en nødvendighed. Og for et ældre menneske, der har boet måske hele sit liv på Endelave, er det ganske uoverskueligt at skulle forlade øen med venner og bekendte for at skulle anbringes på et hjem på fastlandet for resten af sine dage.

Grupperne prioriterede derfor meget højt muligheden af, at der oprettes plejehjemspladser på Endelave.

Her var det opfattelsen, at f.eks. et rekreativehjem i forb. hermed ville være en oplagt mulighed. For syge, der trænger til ro og hvile, frisk luft, natur osv. vil Endelave være et fremragende sted. Og da et sådant hjem naturligt fungerer hele året rundt, vil der dermed også være skabt basis for flere helårsbeskæftigede stillinger på Endelave til gavn for skole, øens handlende, færgefart m.v.

Også den i visionen nævnte mulighed, at det kunne kombineres med et pensionist-feriehjem må være en fin mulighed.

Endelig skal her nævnes, at Endelaves bestående læge- og sygeplejerskeordning evt. kunne indgå i disse planer, ligesom det blev nævnt, at en sygehjælperuddannelse måske kunne knyttes til et sådant hjem.

Efterskole, højskole, kursuscenter

Det var i det hele taget gruppernes mening, at Endelave med sin natur, sit klima, ja hele sin beliggenhed har så meget at byde på, at det også ville være en oplagt mulighed at placere en uddannelsesinstitution her.

Et udvalg under beboerforeningen har i flere år arbejdet med tankerne om oprettelse af en efterskole, men har indtil nu måttet se det strande af økonomiske årsager.

Småhåndværk, industri

Også disse områder blev drøftet. F.eks. blev tanken om oprettelse af et strikkeri nævnt. Det ville kunne give mulighed for deltidbeskæftigelse til flere af øens beboere, ligesom det ved en udvidelse kunne tiltrække folk fra fastlandet. Kunsthåndværk og småkagefabrikation blev også nævnt som muligheder, der var velegnet.

En mindre, let industri kunne også tænkes, men her var det opfattelsen, at skulle en sådan industri tiltrækkes fra fastlandet, måtte der nok kunne tilbydes grunde og/eller bygninger.

Vejmand

Det var også opfattelsen, at der kunne være en kommunal hel-tidsstilling til at tage sig af primært pasning af vejene, men evt. også til at tage sig af pasning af de kommunale anlæg m.v. der findes på Endelave. Dette er i dag stykket ud på mange hænder, men kunne evt. samles på én hånd, hvilket igen kunne betyde en familie til øen, og formentlig uden større udgift for kommunen.

BOLIGFORHOLD

Grupperne foretog en omhyggelig registrering af øens boliger

88 helårsboliger
143 ferieboliger.

Det var den fremherskende opfattelse, byggende på de senere års udvikling, at antallet af helårsboliger desværre ville falde i de kommende år, såfremt. der ikke skete en tilflytning til Endelave.

Til trods herfor kunne grupperne ikke gå ind for, at husene i byen blev pålagt en form for helårsbeboelsespligt.

Det ville være ønskeligt, om huse der blev ledige, - f. eks. ved dødsfald kunne købes lokalt og kun videresælges som helårsbeboelse.

Det blev drøftet, om beboerforeningen kunne/burde gå ind heri, men flertallet var af den opfattelse, at det ville give for mange komplikationer.

Derimod så man gerne, at nogle private - evt. i form af en art boligselskab - ville overveje dette. Evt. kunne også kommunen deltage.

Under boligregistreringen blev det samtidig konstateret, at der praktisk taget ingen ledige huse er at få i dag, hvilket må siges at være uheldigt, ~~og~~ det ses i forbindelse med bestræbelserne på at få folk til øen til evt. nye arbejdspladser.

Nybyggeri

Grupperne var enige om, at nye byggerier ville være naturligt i byens forlængelse i såvel østlig som vestlig retning, idet dog ingen væsentlig udvidelse af den bestående kloakering var ønskelig.

I forbindelse med evt. nyoprettede arbejdspladser kunne evt. en boligforening foreslå et byggeri. Efter gruppernes opfattelse måtte et sådant byggeri projekteres, så det ville falde naturligt ind i det bestående miljø. F. eks. bør kun lav bebyggelse tillades.

Offentlige bygninger

De offentlige bygningers tilstand er hæderlig, men specielt skolens forbygning bør istandsættes og anvendes til et eller andet formål - evt. en af de nævnte skole- kursusformer.

Blev det kombineret med en udbygning af skolens gymnastiksal - der jo samtidig fungerer som øens forsamlingshus - med en scene, kunne der nemt i tilslutning hertil bygges et klasselokale istedet for det, der nu er i skolens forbygning.

Egnsmuseum

Endelig blev der under emnet boliger drøftet muligheden af at oprette et egnsmuseum placeret i et af de meget gamle huse.

SERVICE

Grupperne mente, at de nuværende serviceforhold var absolut tilfredsstillende, og at det var MEGET væsentlig, at de kunne bibeholdes. Og at det nok igen var en forudsætning herfor, at øens befolkningstal ikke blev væsentlig lavere end det er nu.

En repræsentant fra de fleste af de offentlige service-områder redegjorde kort for arbejdets karakter, omfang og tilhørsforhold.

Heraf skal nævnes:

Læge. Ansat under amtet. Bor i embedsbolig. I tilslutning til lægeembedet fungerer en hjemmesygeplejerske (administrativt under kommunen).

Hjemmehjælpeordning: styres af socialforvaltningen i kommunen og omfatter 3 deltidsansatte hjemmehjælpere. Omfatter også husmoder afløsning.

Præst. Udover de rent kirkelige handlinger omfatter arbejdet en del kontorarbejde.

Specielt for småøer gælder, at præsten skal være behjælpelig på skolen, såfremt der opstår lærermangel.

Graver: Deltager i 70 kirkelige handlinger om året. Passer kirkegården og foretager daglig morgen- og aftenringning. Ansat af Stiftet med 60% sats.

Skolen: Omfatter 16 børn i 1-7. klasse, fordelt på 2 klasser. 2 heltidsansatte lærere og en deltidsansat (2 timer pr. uge). Herudover specialundervisning, der sorterer under amtet.

Bibliotek: Eneste filial i Horsens Kommune. Evt. ønskeligt med længere åbningstid om sommeren.

Færgefart: Siden 1979 en selvejende institution "Endelave Færgefart". Besejlingen sker med en helt ny færge og økonomien hviler på offentlige tilskud. Forrentning og afdrag klares af Amtet og Kommunen samt driftsindtægter.

Ved henvendelse til bestyrelsen kan beboerforeningen have indflydelse på fartplanen.

En færgesejlplan på Snaptun Færgehavn ville være ønskelig.

En kommunalt ansat havnefoged tager sig af havnens drift.

Brandvæsen. Moderne materiel med bil, motorpumpe, røgdykkerapparat og 300 meter slange. Kniber med oplagringsplads og også med tilstrækkeligt vandtryk på brandstanderne.

Herudover er der brevsamlingssted med daglig åbningstid og naturligvis daglig udbringning af post.

TURISME

Grupperne var enige om, at turisme er af væsentlig betydning for Endelave. Den er af helt afgørende betydning for øens handlende og er også som et frisk pust for øens indbyggere i det hele taget.

Der var imidlertid stor enighed om, at Endelave ikke måtte blive en decideret turistø, og man så gerne, at turisttilstrømningen under en aller anden form blev styret. Færgens kapacitet og den nuværende sejlplan er dog i selv en bremse.

Grupperne finder det ikke ønskeligt med en større udvidelse af sommerhusudstykningsen, medens man går ind for anlæg af en campingplads, så en ukontrolabel camping rundt om på øen undgås.

Måske burde man satse noget på at tiltrække een-dagsturisterne, og i den forbindelse kunne en eller anden form for turistinformation være nødvendig. Evt. også en bedre skiltning vedr. hastighed contra smalle veje.

Et bedre kort over Endelave - specielt til turister - og kun med offentlige veje ville være en god ting.

Et eller flere steder med en væsentlig bedre badestrand ville være et plus.

TEKNISKE FORSYNINGER

Deltagerne var enige om, at de tekniske forsyninger (offentlige forsyninger) i det store og hele fungerede tilfredsstillende.

Man fandt dog, at udløbet fra kloaken vest for molen måtte føres meget længere ud. I dag kommer udløbet ret tæt ved kysten umiddelbart inden for badebroen v. havnen, hvor hovedparten af øens børn samt mange turister bader.

Den lange mole forhindrer en kontinuerlig udskiftning af vandet. En forbedring af dette forhold kunne evt. findes ved, at molen blev gennembrudt af en større rørføring eller lignende. Herved ville strømmen langs kysten udskifte vandet langt hurtigere end nu, således at sandaflejringer ved havnen blev undgået/nedsat.

Kombineret med den nævnte forlængelse af kloakens udløbsrør ville det give en klar forbedring af forholdene omkring møllen og havnen. Et område der af samme årsager ofte kan have betydelige lugtgæner.

Renovationen foregår tilfredsstillende, men man fandt det ikke tilfredsstillende, at et af Endelaves smukkeste naturområder, Strandengene, er skæmmet af øens losseplads, der også er udklækningsstedet for rotter.

Grupperne fandt det meget ønskeligt, om det indsamlede husholdningsaffald (renovationssækkene) blev transporteret væk fra øen og til forbrændingsanlægget i Horsens.

F. eks. kunne en container anbragt på et kørestativ nemt transporteres med færgen og afhentes af en renovationsvogn i Snaptun.

Dette ville medføre, at lossepladsen kun ville få mindre mængder affald, det ville være ikke spisebare ting, så lossepladsen ville blive mindre frastødende.

Gifaffald og giftemballage er et specielt problem, der kunne løses ved, at der et par gange om året kom en mindre container til øen og kun til dette formål.

Der var intet ønske om udvidelse af det asfalterede vejnet, som dog trænger meget til ny tæppebelægning. Derimod burde rabatterne slås én gang om året og istandsættes, da vejene er smalle nok i forvejen.

Med hensyn til de smalle veje ønskedes gerne indført generelle hastighedsbegrænsninger på Endelave.

NATURFORHOLD

Grupperne fremhævede meget stærkt, at der må gøres alt for at bevare Endelaves enestående natur..

Kystsikring

Det må desværre konstateres, at der hvert år forsvinder et par meter af øst- og sydkysten af Endelave. Grupperne finder det derfor overordentlig vigtigt, at der etableres en form for kystsikring. Det kunne f. eks. ske ved bygning af hølfer. Det er imidlertid så stort et projekt, at det offentlige må træde hjælpende til. Dette kunne måske ske ved en beskæftigelsesplan, idet vi jo selv har materialerne til byggeriet i vore store stenforekomster.

Hølfer ville efter al sandsynlighed også forbedre badeforholdene, idet der ville aflejres sand på øst- og sydkysten, hvor der i dag er meget stenede strande - men også det reneste vand.

Beplantning

Grupperne anbefalede, at der blev etableret væsentlig flere læhegn. Dette kunne evt. ske i samarbejde med Hedeselskabet.

Helt konkret anbefales det, at der plantes træer langs den lange vej over markerne til Louisenlund, således at den ad åre ville fremtræde som en smuk allé.

Tanken kunne evt. videreføres til at omhandle én eller fleere af Endelaves "hovedveje".

I det hele taget var man meget positivt stemt for, at der ved beplantning skabtes nye smukke områder.

For eksempel kunne kystområdet på begge sider af molen beplantes og være en smuk velkomst til øens mange gæster.

En genskabelse af Østre Gadekær med beplantning ville også være et smukt islæt.

I det hele taget kunne kommunens mange mindre områder gennem en gennemtænkt og fantasifuld beplantning fremtræde som små "skønhedspletter".

Vildtplantning var også ønskelig mange steder, men må være en privat sag for den enkelte lodsejer.

Med hensyn til beplantningen på øvre mente grupperne, at en renovering var meget ønskelig. Men da Øvre er fredet, er det Amtets ansvar og opgave at få dette gennemført.

Afvandingen af Lynger er påbegyndt, men er endnu utilstrækkelig. Det $1\frac{1}{2}$ meter dybe støbte afvandingsbassin bør indhegnes. Som det er nu, er det farligt for børn og dyr.

"Terneøen" ved nordvest-kysten er et udpræget yngleområde, og grupperne mener, at en fredning er ønskelig.

AFSLUTNING

Det er studiekredsdeltagernes håb, at denne rapport, som er udtryk for deltagernes tanker og ideer, må virke inspirerende på såvel nutidige som fremtidige beboere på Endelave.

Endvidere er det et håb, at den må blive læst af alle, der interesserer sig for Endelaves fremtid - det være sig offentlige myndigheder som private personer.

En netop fremkommet ny Ø-rapport fra Folketinget lægger kraftigt op til, at der gøres væsentlig mere for at bevare og styrke småøerne med deres helt specielle miljø.

Et lille ø-samfund rummer kvaliteter af meget høj værdi, men også problemer. Gennem denne rapport lægges der op til, at kvaliteterne kommer til at overskygge og besejre problemerne.

Studiekredsdeltagerne er indstillet på - og ivrige efter - at arbejde videre med rapportens emner.

Det er imidlertid bydende nødvendigt, at offentlige myndigheder - her adresseret direkte til Horsens Kommune og Vejle Amt, under hvem Endelave hører - ikke blot sympatiserer med rapportens tanker og intentioner, men også yder den støtte, der er af altafgørende betydning, hvis tankerne skal føres ud i livet.